

Het gezin als strijdtoneel

Démasqué van het catalogus-geluk

Ons Erfdeel, augustus 2011

Door Karin Wolfs

Er is Nederlandse films vaak verweten dat ze te navelstaarderig zijn, dat ze te weinig betrokkenheid tonen bij de wereld om zich heen. Maar nu is het turen naar eigen buik de banaliteit voorbij. De blik priemt door de buikwand heen om er onderhuidse schrikbeelden op te hengelen die de al te aangeharkte buitenkant als schijnwereld ontmaskeren. Dat levert interessante films op als *Brownian movement*, *Hunting & zn.*, *Tirza* en *De gelukkige huisvrouw*, die het gezin tot strijdtoneel verheffen. Met doorslaande vaders en naar adem happende moeders die niet weten waar ze hun geluk moeten zoeken. Eén ding is zeker: de muren van het gezinsleven zijn te dik.

In *Tirza*, de verfilming van Arnon Grunberg's gelijknamige roman door Rudolf van den Berg, is vader Jörgen Hofmeester als medewerker van een uitgeverij na een reorganisatie overbodig geworden. Als zijn jongste dochter Tirza vermist raakt tijdens een reis met haar vriendje door Afrika, vertrekt Jörgen voor een odyssee waarbij hij vooral zichzelf tegenkomt; een mislukte echtgenoot en vader, een egoïst.

In *Brownian movement*, de vierde speelfilm van Nanouk Leopold (*Guernsey*, *Wolfsbergen*, *Îles flottantes*) huurt Charlotte een appartement waar ze wildvreemde, lelijke mannen ontvangt voor sex. Met verliefdheid of romance heeft dat niets te maken, eerder met nieuwsgierigheid. Charlottes dagelijkse, 'perfecte' leven bestaat uit een knappe man, een zoontje, een goede baan als laborant en een strak gestileerd groot huis.

In *Hunting & zn.*, de tweede speelfilm van regisseur Sander Burger, zoekt de net getrouwde Sandra in een catalogus naar de juiste hoekbank voor haar appartement. Ze is slank, spontaan en voert even vrolijke als obligate gesprekjes met haar kersverse man Tako. Hij rookt stiekem in de auto; zij steekt in het geheim een vinger in haar keel. Als Sandra als kroon op hun catalogus-geluk zwanger raakt, verzakken de scheurtjes in hun relatie al snel tot een onoverbrugbare kloof.

Ook in de verfilming van Heleen van Royen's autobiografische roman *De gelukkige huisvrouw*, het regiedebuut van Antoinette Beumer, is een zwangerschap het begin van het einde van het 'ideale' leventje van stewardess Lea en haar succesvolle man Harry. Kort na de geboorte van hun zoontje raakt Lea in een psychose.

Tobbende jonge vrouwen voerden al langer de boventoon in de betere Nederlandse film. Bijvoorbeeld in het op het filmfestival van Locarno met twee Luipaarden bekroonde *Nothing Personal* (2009) van Urszula Antoniak, waarin een jonge vrouw na het verlies van haar geliefde als een dwaallicht over de Schotse hooglanden trekt. Op het filmfestival van Berlijn draaide *Kan door huid heen* (2009) van Esther Rots, waar een jonge vrouw haar stadse bestaan ontvlucht voor het Belgische platteland om een traumatische gebeurtenis te boven te komen. *Diep* (2005) was eerder ook al zo'n dicht op de huid gedraaide, subjectieve film, over een meisje dat volwassen wordt terwijl haar ouders uit elkaar gaan. En dan waren er natuurlijk nog de eerdere films van Nanouk Leopold. *Îles Flottantes* (2001), waarin drie vriendinnen op het punt

staan hun vrije bestaan op te geven voor al even onbestemde vaste relaties. En *Guernsey* (2005), waarin net als in *Brownian movement* een getrouwde moeder centraal stond die iets verzwegen.

Maar waar het in die films nog ging om de imploderende werelden van in zichzelf gekeerde karakters, draait het nu – in *Brownian movement*, *Hunting en zn.*, *De gelukkige huisvrouw* en *Tirza* – om personages die disfunctioneren als gezinslid. Dat maakt hun problemen minder vrijblijvend: naast slachtoffers maakt hun vertrouwensrelatie tot anderen ze ook tot daders; overtreders van grenzen, plegers van misdrijven.

Als het aankomend vader Tako in *Hunting & zn.* niet meer lukt om tot zijn zwangere, anorexische vrouw door te dringen, legt hij haar letterlijk aan de ketting. Sandra forceert vervolgens een miskraam om haar vrijheid terug te krijgen.

Ook de kersverse moeder uit *De gelukkige huisvrouw* is een gevaar is voor haar kind. Ze wordt daarom opgesloten in een psychiatrische inrichting.

Vader Jörgen blijkt in *Tirza* niet alleen de vernietiger van zijn eigen- maar ook van andermans geluk als uit de verwarde flarden herinneringen die tijdens zijn zoektocht naar boven borrelen, hijzelf als de moordenaar van zijn dochter opdoemt.

Omdat Charlotte in *Brownian movement* patiënten van het ziekenhuis waar ze werkt meeneemt naar haar appartement, overtreedt zij niet alleen de regels van haar huwelijk, maar ook die van haar vak. Niet alleen wordt ze gedwongen om in therapie sessies het onzegbare in woorden te vangen; in een pijnlijk vernederende rechtszitting krijgt ze bovendien een beroepsverbod opgelegd. Ze mag niet langer zijn wie ze is.

De filmische middelen die de vier films inzetten om de knellende banden van het moderne modelbestaan voelbaar te maken overlappen elkaar voor een deel.

Waar in *Brownian movement* de muren op je afkomen, zijn het in *Hunting & zn.* lamellen, streepjesshirts en de ‘tralies’ van een trapgat die het huiselijke leven tot een gevangenis maken. Net als de hemelwitte Jan des Bouvrie-villa van het welgestelde stel in *De gelukkige huisvrouw*, ligt het middenklasse-appartementje in *Hunting & zn.* vlak achter een dijk. En net als Jörgen in *Tirza* moeten Charlotte en Max in *Brownian movement* eerst hun Westerse wereld uit voor ze tot zichzelf kunnen komen.

We zien hoe Max zijn vrouw in India met andere ogen bekijkt: hij ziet een spreekwoordelijk masker dat hij niet eerder zag. Kan hij nu nog wel van haar houden? Ook Tako, in *Hunting & zn.*, stuit op een (schoonheids)masker wanneer hij zijn vrouw door de ingetrapt deur van de badkamer begluurt. Pas als ze in zijn bijzijn kokhalzend boven een bord spaghetti hangt, ziet hij haar ware gezicht.

Steeds verder brokkelt de façade af.

De slotsequenties van zowel *Tirza* als *Brownian movement* spelen zich af in een woestijn. Maar waar die woestijn in *Tirza* een leeg, wezenloos eindpunt is waar Jörgen alleen – geplaagd door zijn geweten – het beest in zichzelf ontwaart, zien we in *Brownian movement* in een flits toch nog leven op de vlakte die door Charlotte en Max samen wordt doorkruist: een tweeslachtig beeld dat ruimte laat voor verschillende interpretaties.

Dat is meteen het grootste verschil tussen Leopold's Charlotte en de tragische figuren uit de drie andere films. Met Jörgen komt het niet meer goed, en ook tussen Sandra en Tako lijkt de door geweld ontstane schade onherstelbaar. Lea in *De gelukkige*

huisvrouw mag na een reeks reinigende therapie sessies weer terug naar haar man. Het verschil met Charlotte is dat zij nooit enig geweld heeft gebruikt, maar haar gedrag ook nooit als ‘fout’ heeft erkend.

Van den Berg’s boekverfilming *Tirza* is wat dat betreft een gemiste kans. De film heeft weliswaar de vorm van een biecht, maar die betreft menselijk handelen dat zo apert verwerpelijk is, dat het een vertrouwde conclusie oplevert: Jörgen verdient geen tweede kans. Interessanter was de film geweest, wanneer er meer gewicht was gegeven aan het tweede plan waarop hij kan worden gezien: als metafoor voor de verhoudingen tussen het Westen en Afrika. Dan zou de kijker met zijn oordeel over Jörgen ook zichzelf besmeuren, wat een heel wat oncomfortabeler inzicht had opgeleverd.

De gelukkige huisvrouw is sterk in haar zwarte humor, maar laat een belangrijk deel van het drama liggen. Door te focussen op Lea’s getob met haar verleden, wordt het werkelijke conflict – dat met haar man, die eist dat ze ‘normaal’ doet – niet uitgevochten: van het ene op het andere moment gaat iedereen weer over tot de orde van de dag.

Burger’s *Hunting & zn.* is op zijn sterkst waar hij oerhollandse verschijnselen inventief voor zijn karretje spant. Een doodse dorpse winkelstraat levert met het in de wind wapperende spandoek ‘hollandse nieuwe’ zijn eigen beklemmende bijschrift bij de jonge vrouw die er doorheen fietst. Met goedgekozen flarden uit een reeks meezingers van bands als De Dijk, de Frank Boeijen Groep en Lois Lane, levert de soundtrack een in ironie gedrenkt commentaar op de emoties van de hoofdfiguren. Zorgeloos tsjilpende vogeltjes worden op de geluidsband onderstroomd door een onheilspellende, ingehouden ruis als van een oerwind die door een te krappe buis blaast.

Verreweg het uitdagendst is Leopold’s *Brownian movement*, door het beroep dat zij op de Hollandse hokjesdenker doet om zijn persoonlijke piketpaaltjes te verzetten: sommige dingen gebeuren zonder dat daar een duidelijke verklaring voor is en vergen een nieuwe manier van kijken om ze te kunnen registreren. Net als het natuurkundige verschijnsel waaraan de film zijn titel ontleent: kleine, tegen elkaar botsende stofdeeltjes in de lucht die zomaar opeens zichtbaar worden in een zonnestraal.

De vier films delen met elkaar dat ze de overschatte waarde van twee Nederlandse tradities aan de kaak stellen. Allereerst is dat het individualisme, dat uitgaat van het bestaan van de vrije wil, dat het belang van zelfontplooiing onderstreept, dat ons doorgeschooten coaches heeft gebracht die beweren dat geluk een keuze is. Daar komt nu een tweede pijler bij: het gezin als ultieme samenlevingsvorm, de hoeksteen van de samenleving, bron van gelukkig samenzijn.

Karin Wolfs is filmjournalist.